304-027.511
316.733-027.511
изворен научен труд

КУЛТУРНИТЕ ИДЕНТИТЕТИ VS. ДЕМОКРАТИЈАТА/МОНДИЈАЛИЗАЦИЈАТА

д-р Златко Крамарић

Универзитет во Осиек, Хрватска

клучни зборови: идентитет, национализам, култура, политика, граница
key words: identity, nationalism, culture, politics, border

Денес преовладува мислењето дека појавите како глобализација и мондијализација, а процесот на европеизација не е ништо друго туку еден од дериватите на овие преовладувачки појави, ќе доведат до постепено бришење на културите како национални идентитети. Тоа ни го потврдуваат и некои авторитети (1), кои забележуваат дека наместо со хомогенизација на националните култури, соочени сме со постојано прекомпонирање на „националните култури низ репродукција на елементи што доаѓаат однадвор“ (J. F. Bayart, 2009, 384).

И навистина, има многу примери што би можеле да ни потврдат дека она што го сметаме за автохтон елемент на некоја национална култура (чајот во англиската национална традиција, или кафето во италијанската, пиперката во македонската...), всушност, е обична позајмица од некоја друга култура. Во таа смисла, би требало одново да се прочитаат текстовите на Б. Андерсон, кој националниот идентитет го означил со изразот „замислена заедница“, односно текстовите на К. Касториадис, кој во интеракцијата меѓу членовите на едно општество не гледа ништо заедничко и непроменливо, туку во таа интеракција препознава дејствување, пред сè, на општествената имагинација (2).

Затоа, не е соодветно да се говори за некаква „вечност“ на националните култури – целата таа „вечност“, всушност, не е постара од 18-тиот век, кога започнува и движењето на културно затворање, што, пак, се поклопува со „измислувањето на традициите“, „односно со тенденцијата на повторна употреба – инструментална или несвесна – на фрагментите на повеќе или помалку фантазмагоричното минато. Тоа измислување на традициите не е анегдотска појава: таа требало да ги следи општествените, политичките и културните промени и настанувањето на модерните држави на Запад, а потоа и во останатите делови од светот. Во Англија, на пример, претераниот кралски ритуал се афирмира дури подоцна, при крајот на 19-тиот век, во едно индустриско општество, жртва на несигурноста на империјалистичката конкуренција и на напредувањето на работничката класа“ (исто, 386). Во меѓувреме се забора-

вило дека таа традиција на „кралски ритуали“ едноставно е измислена и дека нејзината врска со минатото не само што е лажна туку е и вештачки обликувана! Тоа, всушност, се однесува и на сите останати традиции!

Тоа „измислување на традициите“ (3) е својствено и за други земји од Средна и Источна Европа и најчесто се поврзува за т.н. национални будења, кои ги обележале тие земји во 19-тиот век (4). Но, она што им е заедничко на сите тие „измислувања на традиции“ се (успешните) обиди на интелектуалците националисти да создадат национални идентитети така што ќе ги вкоренат во преработените национални култури. „Тие, за да го направат тоа, минуциозно ги кодифицирале традициите (5), особено необичните фолклорни уметности, потврдувајќи го својот народен карактер. Таа градителска работа, исто така се состоела и во напорот да се стандардизира јазичниот израз. Токму во тој период јазиците ќе бидат издигнати на ниво на национален јазик (така, токму во јазикот како надворешна и видлива ознака на разликите што ја одделуваат една нација од другите, Е. Кидури ќе го види и најважниот критериум според кој се препознава нејзината истрајност, а воедно се стекнува и право да се формира сопствена држава – заб. на З.К.) (6). Многу националистички идеолози, меѓудругото, биле и лингвисти (7). Започнат на почетокот на 19-тиот век, овој процес ќе има тенденција на засилување пред Првата светска војна, а ќе продолжи и во периодот меѓу двете (светски – заб. на З.К.) војни. Тој со сталинизмот (без овој феномен, според нас, не е можно сериозно да се расправа за генезата на македонската култура и на македонскиот идентитет, бидејќи книжевно-политичкото дејствување на К. Рацин, без никакви негативни конотации, е значително обележано токму со овој феномен, кој во 30-тите години на минатиот век бил доминантен во европската политичка мисла – заб. на З.К.) ќе достигне висок степен на совршенство. Често се заборава, но сталинизмот, всушност, одиграл важна улога во создавањето на „нацио-налните“ култури во Источна Европа и во Советскиот Сојуз, на темел на систематското вреднување на елементите на фолклорната култура (на ова во своите текстови предупредува и Е. Гелнер, кој вели дека национализмот најчесто освојува во името на божемната народна култура, а својата симболика ја изведува од дамнешниот, здрав живот на селанецот, Volk-от, народот, а сето тоа во своите текстови го прави и К. Рацин – заб. на З.К.). Паралелно со овие процеси, општествените групи ретроактивно реагираат на таа градителска работа врз темелот на сопствените вредности, сопствените култури... Изградбата на националните идентитети е неразделива од нивното „формирање“ (Ж. Ф. Бајар оваа дистинкција меѓу изградбата и формирањето ја позајмува од двајца историчари од Кенија, Б. Берман и Џ. Лонсдел, кои, кога зборуваат за изградбата, мислат на свесно создавање апарати за политичка контрола од страна на некоја општествена класа или политичка партија, а кога зборуваат за формирање, тогаш мислат на конфликтен, ненамерен и многу несвесен процес што доведува до нереди, конфликти и компромиси во кои учествува маса безимени личности – заб. на З.К.). Оваа дистинкција совршено одговара на настанувањето на националните идентитети. Тие се истовремено резултат на својата изградба преку доминантната група или фаза на општествен подем (кога говориме за „македонскиот случај“, тогаш најмногу мислиме на пре-о-владувачкото влијание на комунистичките партии на разни национални предзнаци, во различни периоди, во однос на некои други, граѓански политички идеи, каде што еден дел од процесот на изградба на македонскиот национа-

лен идентитет завршил со крајот на Втората светска војна, но процесите на формирање тогаш не биле дефинитивно завршени, што деведесеттите години на 20-тиот век, на најдобар можен начин, повторно го демонстрираа, бидејќи и некои други, покрај комунистичките традиции, биле и тоа како живи и активни и само трпеливо чекале поволен историски момент во кој и тие ќе се потврдат политички, општествено ќе се етаблираат и ќе се институционализираат, бидејќи токму во тие години на политичката сцена „се враќа“ нацијата, а нејзиното враќање било можно бидејќи голем дел од членовите на заедницата/нацијата верувал дека таа/нацијата и покрај сите непријатности, што во меѓувреме ја следеле, и понатаму постои, а тоа 'враќање' значително придонело за создавање на исклучително поволен општествен амбиент одреден со политичките формации, главно антикомунистички и псевдограѓански ориентации, кои дотогаш, главно, не партиципирале во власта активно, за без некои поголеми проблеми, на демократски начин, да ги освојат позициите што ќе им овозможат контрола на државно-идеолошките апарати. А, сето тоа било можно бидејќи, во тоа време, македонските интелектуалци одново откриле и присвоиле една селективна етноисторија, изведена од постоечките митови, симболи и традиции во забележаната историја и живите сеќавања на 'народот', главно, од руралните пониски слоеви; бидејќи тие и тоа како биле свесни дека основа на националниот идентитет може да биде само она што е 'изворно' (и 'наше' – заб. на З.К.) (8), и формирањето, со други зборови, на таа вкупна алхемија што се создава во општеството“ (исто, 386-387).

И токму процесите на разградување на една идентитетска парадигма и формирањето на нова, ќе го обележат крајот на 20-тиот век на просторите на поранешна Југославија. Идентитет(ите)от не (с)е постојана категорија, тој/тие (с)е резултат на културна, политичка или идеолошка разработка, тој/тие (с)е историска конструкција. „Тие се израз на 'идентитетската стратегија', рационално водени од актери што можат да се идентификуваат: српските комунистички апаратчиња што се трансформирале во ултранационалисти ... и од идентитетските соништа или кошмари на кои им приоѓаме бидејќи нè воодушевуваат или нè тероризираат (исто, 388).

При крајот на осумдесеттите години на минатиот век, на овие простори многу важно беше да се биде „автентичен“ (9), а да се биде „автентичен“ значеше значителна спротивност од соседните култури, кои се поимат како значително различни. А сè што е значително различно, треба на секој, па и на најрадикалниот начин, да се исклучи/елиминира, да се оддалечи од себе: сè што е различно се доживува како закана за нашата „автентичност“: никој друг/странец/непријател нема право да ги доведе во прашање „нашите граници“. За важноста на границите пишувал норвешкиот етнолог/антрополог Ф. Барт. Во текстот „Етничките групи и нивните граници“, тој покажува дека дефинициите и границите на етничките заедници се градат и се обновуваат во непрекината интеракција меѓу групите и тоа во склад со логиката на вклучување/исклучување со соседните групи. А фамозниот мир во Букурешт, во 1913 година, бил токму во функција на создавање нови граници во истиот национален, македонски корпус. Но, со повлекувањето на тие нови граници во истата целина, ништо повеќе нема да биде како пред воспоставувањето на тие нови граници – и за тој факт и за неговите далекусежни политички и други последици за судбината на македонската нација и тоа како бил свесен К. П. Мисирков! Имено, тој во некои свои текстови од почетокот на 20-тиот век, ре-

чиси ја антиципира студијата на Ф. Барт, што е напишана во 1969 година. На Мисирков му е јасно дека повлекувањето нови граници ќе услови и промена во политичкото и во другото однесување на поединците, групите, заедниците... Нему му е јасно дека идентитетот претставува еден постојан процес: „...културата не е даденост, туку резултанта на различни содржини. Етничката група не е сама по себе ентитет, туку еден облик на организација препознатлив по контрастите меѓу културните атрибути и по вкрстените изрази на начинот според кој луѓето се групираат. И покрај етимологијата на зборот 'идентитет', аспектот на така квалификуваните општествени односи нема ништо интроспективно во она што би било дефинирано исклучиво со повикување на сличното. Сосема спротивно, свеста за себе е неделива од огледалото што го претставува странецот" (B. Formoso, 2009, 301). А она што К. П. Мисирков (10) го антиципирал, К. Рацин во своите текстови и го потврдил: од оној момент кога во Букурешт е потврдена очигледно трајната поделба на македонската нација, секое понатамошно политичко и друго дејствување на таа нација мора да го почитува тој факт колку и да е неугоден и болен за одредени членови на заедницата. Тоа значи дека секое идно политичко/културно дејствување на таа нација ќе се одвива исклучиво во просторот/територијата, што одвај делумно го покрива целокупниот етнички и политички простор/територија на македонската нација. Конечно, јазичните и државните граници многу ретко се совпаѓаат! И токму од таа визура, К. Рацин ќе го напише оној прочуен, програмски текст „Развитокот и значењето на една нова наша книжевност", во кој говори за долгото и мачно формирање на (национална и политичка) свест на народот на Повардарјето и неговата книжевност, што, според него, нужно мора да биде реалистичка! Имено, единствено таков тип книжевност е во состојба да произведе недвосмислен македонски идентитет! Идентитетот е производ на книжевноста, а не обратно! Тоа свесно отстапување од дејствувањето на целокупната територија/простор кај одредени членови/групи на националната заедница може да предизвика одредени трауми/недоразбирања, но ќе мора да се прифати дека таквиот начин на (политичко и друго) дејствување е не само сурова реалност туку и пожелен начин на дејствување.

Ако идејата за национализмот ја читаме од психоаналитичка перспектива, тогаш следејќи го словенечкиот филозоф С. Жижек, би можеле да речеме дека националната идентификација „...по дефиниција, го поддржува односот кон Нацијата како Нешто. Таа Нација-Нешто е одредена со низа противречни својства. Таа ни се укажува како „наше нешто" (можеби би можеле да речеме „cosa nostra"), како нешто достапно само нам, како нешто што „тие", другите, не можат да го досегнат; па, сепак, тоа е нешто што „тие" постојано го загрозуваат. Таа се укажува како нешто што му дава полнотија и сила на нашиот живот, а сепак, единствениот начин на кој можеме да ја одредиме, ќе биде прибегнувањето кон различни верзии на една празна тавтологија – сè што можеме конечно да речеме е дека тоа Нешто е „тоа нешто", „вистинското нешто", „она за што всушност станува збор", итн. Ако нè прашаат како го препознаваме присуството на тоа Нешто, единствениот доследен одговор ќе биде дека Нештото е присутно во недофатливиот ентитет наречен „наш начин на живот". Сè што можеме да направиме е набројување на фрагментите на начинот на кој нашата заедница ги организира своите работи, обредите на венчавање, свеченоста на иницијација – накратко, сите посебности што го прават видлив единствениот начин на кој заедницата го организира своето уживање.

Тука ни е необично важен С. Жижек, бидејќи го доведува во прашање деконструктивистичкото читање на нацијата како чисто дискурзивна конструкција: „...чисто дискурзивната последица нема доволно 'супстанција' за да ја направи Целта привлечна и Лакановиот термин за чудна 'супстанција' што мора да се додаде за Целта да ја добие својата позитивна онтолошка конзистентност, единствената супстанција што ја признава психоанализата, секако, е уживањето (како што тоа Лакан недвосмислено го тврди во Енкор). Нацијата постои само додека нејзиното специфично уживање се материјализира во низа општествени постапки и се пренесува низ националните митови што ги структурираат тие постапки. Значи, „деконструктивистичкото" нагласување дека Нацијата не е биолошки или трансисториски факт, туку невидлива дискурзивна конструкција, наддетерминиран резултат на текстуалните постапки, е погрешно: таквото нагласување го испушта од вид остатокот од некое реално, недискурзивно јадро на уживање што мора да постои за Нацијата како дискурзивен (!) ентитет-последица да ја постигне својата онтолошка конзистенција. ... Значи, национализмот претставува привилегирано поле на избивање на уживањето во социјалното поле. Националната Цел, во крајна линија, не е ништо друго, освен начин на кој субјектот на дадената етничка заедница го организира (!) своето уживање низ националните митови" (1996, 13); според тоа, нацијата не е само јазична творба туку нужно е одредена и со неприкажливото, нејазично јадро на уживање. И овој пристап во голема мера го олеснува разбирањето на сите оние политички и други случувања во осумдесеттите години на минатиот век – Југославија се распадна, меѓудругото, во оној момент кога речиси никој од членовите на таа заедница не се препознаваше во тоа „наше Нешто", кога неповратно исчезна уживањето во сложните југословенски митови: во митот за вечното „братство и единство" на југословенските народи, за апсолутната морална чистота на Народноослободителната борба, за мудроста на партијата и на нејзиниот лидер, Јосип Броз...

Митовите не умираат поради својата старост, туку поради тоа што повеќе никој не чувствува потреба, одвреме навреме, да ги повторува, а во оној момент кога ќе исчезне потребата за повторување, значи дека тој обред не е проследен со чувство на угодност, односно дека исчезнало она што во теоријата се именува како „емоционално посредувано братство". А кога, пак, таа емотивност е присутна, тогаш тие симболички/обредни видови на национализам имаат огромно позитивно влијание врз чувствувањето на индивидуалниот идентитет и тоа така што, од една страна, ги оживуваат етничките врски и етничкото поистоветување, а од друга, пак, го чуваат сеќавањето на „прататковците" и паднатите бранители во секое поколение на заедницата.

Во некои наши порани текстови (11) покажавме дека во „замислените заедници", во измислувањето на традицијата не треба a priori да се припишуваат негативни конотации, односно дека тој чин на измислување не мора нужно да заврши со тоталитаризам. (Додуша, тоа не значи дека не бевме свесни оти национализмите во многу случаи ги пренагласуваат разликите и создаваат вештачки препреки за заемно разбирање и приближување, на тој начин создавајќи предуслови за ксенофобично расположение (12), но исто така укажавме, потпирајќи се, пред сè, на текстовите на А. Смит, и на некои бенигни ефекти на национализмот, како што, меѓудругото, се: одбраната на културата на малцинствата, зачувување на изгубената историја, инспирација за културна ренесанса, решавање на кризата на идентитетот, создавање општествена

солидарност, отпорот кон потиснувањето на народниот суверенитет). И не само тоа, сите „потраги по идентитет“, и наднационалистичката, и националистичката, се легитимни потраги, како што се погрешни оние теориски пристапи, што наивно мислат дека меѓу тие потраги по идентитет постојат вредносни/цивилизациски разлики во корист на едната или на другата. Конечно, и мојот сопствен политичко-теориски живот е обележан со движење помеѓу имаголошкиот простор на југословенската идеја, што е отелотворена во текстовите на J. C. Штросмаер и М. Крлежа; но, подеднакво, немав ништо против тоа, своите теориски проекции и политички преференции, во одреден историски момент да се обидам да ги реализирам и во оној имаголошки простор, што е детерминиран/контаминиран со кроатоцентрична идеја. Станува збор за идеја што, меѓу останатото, претставува темелна одредница на книжевните текстови на А. Г. Матош, а којашто, пред тоа, во своите политички текстови ја (ре)конструирал А. Старчевиќ. И навистина, не гледам никаква противречност во ставот дека сопствената национална свест може да се зајакнува со транснационални политички идеи. Во мојот случај, тоа, пред сè, беа идеите на европскиот либерализам!

Исто така, треба да се каже дека етноцентризмот, во општествениот говор, во осумдесеттите години, не настапи како добро развиена и експлицитна идеологија, туку дека во тоа време беше повеќе имплицитен отколку експлицитен концепт, склон кон значителни осцилации. Но, исто така, треба да се каже дека, без оглед на тие свои променливи особини, тој имаше неоспорно влијание врз конструкцијата и реконструкцијата на националниот идентитет во поранешната држава. Понатаму, во нашите анализи никако не смееме да изумиме дека постои исклучителна концептуална блискост меѓу комунизмот и национализмот, „двете идеологии на емпириски непостоечките групи им доделуваат титула на носечки субјекти на заедницата“ (N. Dimitrijević, 2000, 47), што во голема мера ја објаснува релативно лесната победа на националистичките концепции во југословенските општества во деведесеттите години на минатиот век.

Но, како што стојат работите, имам чувство дека Л. Гринфилд има право кога смета дека добата на национализмот не поминала, туку дека допрва влегуваме во фаза на неонационализам и дека тој процес никакви процеси на европеизација нема позначително да го загрозат. На крај, и многу теоретичари (на пример, М. Тодорова), во овие најнови процеси на хомогенизирање и институционализирање на етничките заедници на просторот на поранешна Југославија, се склони да препознаат европски процеси, par exellence. Можеби оваа теза е парадоксална, но создавањето на некои нови граници може да доведе до создавање на таква политичка волја што ќе успее да ги надмине тие нови граници/поделби. А за да се случи такво нешто, J. Хабермас предлага ширум Европа да се развие „политичка јавност и заедничка политичка култура. Во таквиот комуникациски контекст, кој би ги надминувал границите на националните држави, од дамнешниот сплет на интереси мора да настане свест за заедничка припадност. ... колективните идентитети во повеќето случаи се создаваат, а не се наоѓаат. Но, тие смеат да создаваат само единство на хетерогени единки. И меѓу граѓаните на едно општество, секој на секого му е друг и има право да остане друг“ (2008, 26).

Белешки:

1) Тука, пред сè, мислам на зборникот на текстови: *Identitet(i), Pojedinac, grupa, društvo,* прир. Catherine Halpern&Jean-Claude Ruano-Borbalan, Clio, Beograd, 2009., посебно на текстот: Jean-Claude Ruano-Borbalana, „Izgradnja identiteta“, стр.5-16, во кој авторот националниот идентитет го дефинира како измислување и политичка стратегија, што може да биде насочена (тој ја зема како пример Франција) против мондијализацијата и космополитизмот, но исто така и националниот идентитет може да служи како идеолошко покритие за разни видови на конфликти. Според тоа, идентитетите не се ни традиција ни менталитети туку исклучиво, претстави/политички стратегии кои ги изградила не толку долга историја, а со кои рационално управуваат умешни и среќни актери на политичката сцена, што ги активираат во зависност од околностите, а сè со цел да ги остварат своите (партикуларни) интереси.

Особено е интересна тезата на М. Тодорова, која токму на фактот дека она што денес го гледаме на Балканот, во географската смисла на тој поим (исчезнувањето на последните траги на царското наследство, етничката шареноликост и соживотот, кои се етнички супституирани со хомогени институционални целини) смета дека можеби претставува задоцнет степен на европеизација (1) на овој регион и крај за Балканот во историска смисла на тој збор. Повеќе за тоа во: M. Todorova, *Šta je istorijski region? – Premeravanje prostora u Evropi*, Reč, бр.73/2005., стр.81-96.

2) Сп.: B. Anderson, *Nacija: zamišljena zajednica, Razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma*, Školska knjiga, Zagreb, 1990., и C. Castoriadis, *L'Institution imaginare de la societe*, Seuil, 1999. Во истата насока размислува и Е. Карпинтеро во текстот: E. Carpintero, *Bolest našeg vremena: fragmentacija kolektivnih identiteta*, Tvrđa, бр.1-2/2006, стр.65-71, сметајќи дека е многу важно да се проучи силата на фантазијата и имагинацијата во политичкиот живот. Политиката во нашата субјективност делува како простор на противречности и конфликти, чии последици ги гледаме во конструкцијата на идентитетот на поединци и колективи.

3) Сп.: E. Hobsbawm, „Uvod: Kako se tradicije izmišljaju“, во: *Izmišljanje tradicije*, прир. E. Hobsbawm & T. Renger, XX vek, Beograd, 2002, стр. 5-25., каде што овој автор под синтагмата „измислена традиција“ подразбира склоп на „...дејства од ритуална или симболичка природа, со кои обично се управува според отворено или прикриено прифатени правила и кои се стремат да всадат одредени вредности или норми на однесување, по пат на повторување, што автоматски подразбира континуитет со минатото. Всушност, кога е можно, тие обично се стремат да воспостават континуитет со соодветното историско минато“.

4) За создавањето на хрватскиот национален идентитет да се види: Ivana Žužul, *Uloga tekstova hrvatskog narodnog preporoda u tvorbi nacionalnog identiteta*, докторска дисертација, Zagreb, 2007., каде што авторката уважувајќи ги теориските ставови на Б. Андерсон, Е. Гелнер, А. Смит и Е. Хобсбаум, на текстовите на хрватската народна преродба (токму тие текстови од тој период претставувале подлога за конструкција/измислување на хрватскиот национален идентитет онаков каков што ние денес го препознаваме, бидејќи идентитетите се производи на книжевноста, а не обратно) покажува дека станувањето нација и национализмот се културни творби од посебен вид. Така, и Ивана Жужул ќе ја прифати тезата на Б. Андерсон дека „нациите“ не може да

се дефинираат, ако пред тоа не го прифатиме постоењето на неколку (три) парадокса: „1. Објективната модерност на нацијата во очите на историчарите и, од друга страна, нивната субјективна древност во очите на националистите; 2. Формалната универзалност на националноста како социокултурен концепт – во современиот свет секој може, мора и сака „да биде“ од одредена националност, исто како што „е“ од одреден пол – и, наспроти тоа, неизлечивата партикуларност на нејзините конкретни манифестации, така што „грчката“ националност е по дефиниција sui generis; 3. Политичката моќ на национализмот и, од друга страна, неговата филозофска скудност, па дури и недоволност“ (1990, 16).

5) На истиот начин, македонскиот писател К. Рацин се однесува кон македонската книжевна/народна традиција. Во некои наши порани текстови за К. Рацин се занимававме со овој однос, но во сите текстови, пишувани во едно друго идеолошко време, немавме граѓанска храброст да речеме дека К. Рацин par excellence е македонски националист, бидејќи бил свесен дека единствено со модификација на народната традиција/култура можат да со создадат предуслови, таа што поедноставно да се слее со етницитетот, што, во крајна линија, доведува до будење на националната свест. А до тој степен се доаѓа дури тогаш кога постоечкиот културен идентитет се трансформира во свесна и организирана политичка стратегија. И токму тука треба да се бараат причините за релативното доцнење во развојот на македонската национална свест. За жал, во XIX век, меѓу Македонците не постоела свесна и организирана политичка стратегија, којашто текстовите што ги собирале браќата Миладиновци, македонските преродбеници, би ги трансформирала од ниска во „висока/градинарска“ култура.

Тие постапки на самозалажување/самоискривување, Е. Гелнер ги смета за неизбежна компонента на национализмот во постапката на супституција на постоечките култури со високи култури: „Основното залажување и самозалажување што го практикува национализмот, е следното: национализмот е во суштина наметнување високи култури во општество во кое претходните ниски култури ги обземале животите на мнозинството, а понекогаш и на целокупното население. ... Национализмот обично освојува во име на божемната народна култура. Неговата симболика е изведена од здравиот, дамнешен храбар живот на селанецот, Volk-от, народот. Во националистичкото самопретставување постои одреден елемент на вистина кога со народот или Volk-от владеат должностите на другите, странски, високи култури на чие угнетување мора да му се спротивстави, најпрво со културна преродба и реафирмација, а подоцна евентуално и со работа за национално ослободување. Ако национализмот успее, тој ја елиминира странската висока култура, но потоа не ја заменува со старата локална ниска култура; тој повторно оживува или измислува сопствена локална висока (пишана, што ја шират професионалци) култура, иако, мора да се признае, донекаде поврзана со претходните народни стилови и наречја" (1998, 77).

6) Сп.: E. Kedouire, *Nationalism*, Blackwell, Oxford & Cambridge USA, 1993.

7) За тоа дека јазикот е нужен услов за етницитет, да се види кај Е. Кидури: „Тестот според кој се знае дека нацијата постои е само јазичен. Групата што зборува еден јазик е позната како нација и таа треба да конструира држава. Тоа не е група на луѓе што зборуваат одреден јазик, па може да објави право на негово чување; станува збор за таква група, што е нација, а што ќе

се откаже од станување нација ако не е конституирана во држава. Тогаш, тврди Фихте, таа е... изградена за да се откаже од својот јазик и сраснала со своите поробувачи за да го постигне единството и внатрешниот мир и целосниот заборав на односите што повеќе не постојат. Таквата група е вшмукана во страната држава, осудена е на смрт; нејзините членови стануваат сочни метафори на Фихте, дострел на животот што пред и отаде нив е сам со себе во созвучје; тие се ехо што одѕвонува од карпите, ехо на веќе замолкнатиот глас; тие се разгледувани како луѓе, настрана од изворните луѓе и подоцна, ако се сметаат за народ, тие се надвор од изворниот народ, на кој му се туѓинци и странци. Повторно, ако нацијата е група луѓе што говори еден јазик, тогаш политичките граници, што ги разделуваат членовите на таквата група, се арбитрарни, неприродни и неправедни“ (1993, 62).

Оваа хомогенизација на јазикот е својствена за сите земји на Европа, бидејќи токму тој процес е значаен предуслов за реализација на нацијата како општествена и културна целина. „Тој процес на јазично создавање, поврзан со појавата на барање национални права, продолжува и денес. Тој е на дело токму во новите држави настанати по распаѓањето на поранешна Југославија (разликите меѓу српскиот и хрватскиот, што бил формиран во XIX век од ерудити како единствен и пишан со две азбуки, прокламацијата на македонскиот како национален јазик, различен од бугарскиот)" (A. M. Thiesse, 2009, 337).

А конституирањето посебна јазична (македонска) „територија“, срамежливо ја започнале и македонските преродбеници во втората половина на XIX век, кога тие активности на полето на јазикот, на почетокот на XX век, довеле и до првите барања за сопствена држава.

8) Некои автори (на пр. Д. Шкиљан) сметаат дека етничкиот колектив и неговиот идентитет еднакво зависат и од самоидентификацијата на групата и од идентификацијата на другите, односно од туѓите погледи. Повеќе за тоа, во книгата: *Govor nacije, Jezik, nacija, Hrvati*, Golden marketing, Zagreb, 2002.

9) Ентони Д. Смит во книгата: Anthny D. Smith, *Nacionalizam i modernizam, Kritički pregled suvremenih teorija nacija i nacionalizma*, Biblioteka Politička misao, sv. 43, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2003., ја доведува во врска националистичката потрага по „автентичност“ со враќањето кон „етничкото минато (мината), бидејќи само тоа што е ’изворно’ и ’наше’ може да биде основа на националниот идентитет, а сето тоа е ’барање за култивација на домашната историја и на народните јазици и култури на таа вернакуларна мобилизација на ’народот’ во сопствената историја и култура низ неа. Така настанува тип на нација втемелен на ’етнички’ концепции што ги потхранува генеалошкиот национализам“ (197).

10) Додуша, треба да се каже дека К. П. Мисирков колку и да сакал, не можел да размислува надвор од филологијата на 19-тиот и раниот 20-ти век, која влијаела на несомнената претпоставка дека јазикот и националноста творат органска таксономска единица за проучување на книжевноста. Но, исто така, треба да се каже дека нему воопшто не му е непозната идејата дека „националноста“ е субјективно гледиште, а не некаква објективна состојба!

11) Да се види мојот текст: „Конструкцијата на идентитетите во хрватската и во македонската книжевност (врз примери од романите на М. Јерговиќ и П. Авировиќ)“. Станува збор за текст во кој се обидов да ја оспорам преовладувачката теза на многу хрватски теоретичари, кои се трудат на сите можни и неможни начини да докажат дека манифестациите на постмодерните

впишувања на идентитетот, во текстурата на замислената над-заедница/Југославија, во секој поглед се надмоќни во однос на впишувањето на оние (партикуларните, пред сè, хрватскиот) идентитети, кои во никој случај не можат да видат никаква предност во впишувањето во некоја над-заедница, па макар таа да е и „замислена“ како дел од проектот за „заедничка иднина“. Но, сите тие теориски концепти испуштаат од вид дека тој наводно надмоќен проект за „заедничка/посреќна иднина“ имал и своја „формативна предисторија“, што недвосмислено покажува дека сите учесници во тој проект од почетокот не биле баш одушевени од сите негови политички решенија.

12) J. Хабермас во книгата: J. Habermas, *Eseji o Europi*, Školska knjiga, Zagreb, 2008., уште еднаш предупредува до што сè може да доведе идејата на нацијата во нејзиното народно толкување – до уништувачки исклучителности, до изопштување на непријателите на Рајхот – и до прогон на Евреите, но ако таа идеја ја посматраме низ призма на културалистичкото толкување, тогаш ќе видиме дека таа придонела и за создавање солидарни односи меѓу поединците кои дотогаш еднинадруги си биле странци.

Превод од хрватски: Наташа Атанасова

Литература:

Bayart, J.F. (2009), „Imaginarno u identitetskoj situaciji“, во зборникот: *Identitet(i), Pojedinac, grupa, društvo*, приредиле C. Helpern & J. C. Ruano-Borbalan, Clio, Beograd, стр.374-384.

Dimitrijević, N. (2000), *Reči i smrt: nacionalistička konstrukcija stvarnosti*, Reč, бр. 60/5, Beograd, стр.137-159.

Gellner, E. (1998), *Nacije i nacionalizam*, Minerva, Zagreb.

Formoso, B. (2009), „Rasprave o etnicitetu“, во зборникот: *Identitet(i), Pojedinac, grupa, društva*, приредиле C. Helpern & J. C. Ruano-Borbalan, Clio, Beograd, стр. 295-312.

Habermas, J. (2008), *Eseji o Europi*, Školska knjiga, Zagreb.

Kedouire, E. (1993), *Nationalism*, Blackwell, Oxford UK & Cambridge USA.

Thiesse, A.M. (2009), *Kulturna proizvodnja evropskih nacija*, во зборникот: *Identitet(i), Pojedinac, grupa, društvo*, приредиле C. Helpern & J. C. Ruano-Borbalan, Clio, Beograd, стр. 332-344.

Žižek, S. (1996), *Metastaze uživanja*, XX vek, Beograd.

CULTURAL IDENTITY VS. DEMOCRACY/MONDALISATION

Zlatko Kramarich

Summary

This text is designed as an introduction to the examination processes and practices that will allow a envisioning of contemporary system of national states as *"a family of nations"*. This imagined international community is not some supranational or cosmopolitan world, on the contrary it is an international world, the world in which a globality is understood as something that is constituted by interrelations of separate nations.